

Hysen MATOSHI

**GJENOCIDI MBI SHQIPTARËT SIPAS PROJEKTEVE
SERBE TË GJYSMËS SË DYTË TË SHEK. XX**

Edhe para se Rafael Lemkin ta definonte si nocion, gjenocidi ka ekzistuar si praktikë. Veprimet e planifikuara shfarosëse ndaj grupeve të caktuara shoqërore dhe madje edhe ndaj etnive e kombeve si tërësi të mëdha, veçmas kishin marrë hov që nga fundi i shek. XIX dhe ishin intensifikuar në përplasjet e mëdha të luftërave globale në gjysmën e parë të shek. XX. Njëra ndër shtyllat bazike të ideologjive hegjemoniste u bë shfarosja e popujve të pushtuar, duke e zënë kështu vendin e objektivit të dikurshëm e që ishte sundimi i tyre dhe i tokave të tyre. Kombet e popujt që e patën fatin e keq të identifikoheshin si pengesë e shtrirjes territoriale, ushtarake, politike, ekonomike, kulturore e të gjithmbarshme të fuqive a të blloqeve të mëdha politiko-ushtarake, me pretendime të mbizotërimit rajonal e global, u shuan tërësisht, ose pjesërisht si pjesë e reagimit në të shumtën të vonuar të pjesës tjetër të botës.

Simbioza linguistike greko-latine e termit gjenocid, që sikundër dihet në definimin e sotëm e ka domethënien e krimit me qëllim të shfarosjes së plotë, ose edhe të pjesshme të një fisi, një grupi racor, të një grupi fetar, të një populli, të një kombi etj.¹, edhe në ditët e sotme vijon të jetë pjesë e diskursit politik, publicistik, juridik e shkencor. Jo rrallë dëgjohen pikëpamje krejtësisht të ndryshme lidhur me gjenocidin, madje edhe të motivuara nga qëndrime e rreshtime të caktuara politike. Rëndom krimet e gjenocidit trajtohen a posteriori dhe në kontekst të pasojave që i kanë shkaktuar një grupi të caktuar, sikundër definohen në aktet e

1Konventa për parandalimin dhe dënimin e krimeve të gjenocidit, neni i dytë i saj: në këtë Konventë, me gjenocid nënkuptohet cilindo nga aktet e mëposhtme të kryera me qëllim të shfarosjes së tërësishme ose të pjesërishtme të një grupi kombëtar, etnik, racor, ose fetar: vrasja e anëtarëve të grupit; Shkaktimi i lëndimeve të rënda trupore ose mendore që u bëhet anëtarëve të grupit; Rrezikimi i qëllimshëm i grupit nëpërmjet krijimit të kushteve të jetës që konsiderohen si shkaktare të shkatërrimit të tij të plotë ose të pjesshëm fizik; Vendosja e masave për parandalimin e lindjeve brenda grupit; Transferimi me forcë i fëmijëve të një grupi në një grup tjetër.

mekanizmave ndërkombëtarë. Një e keqe edhe më e madhe se sa mohimi, madje edhe në rastet kur krimet e gjenocidit janë vërtetuar me akte gjyqësore, është indiferenca e madhe e shoqërive dhe e mekanizmave të caktuar globalë në raport me shkaktarët e gjenocidit, me bazën e tij ideologjike, me frymën që i nxit aktet shfarosëse në raport me viktimat etj.

Qëllimi i kësaj kumtese është të kthejë vëmendjen te dokumente të caktuara ideore të konceptuara si projekte kombëtare, të cilat janë paralajmëruese dhe pararendëse të krimeve gjenocidiale të Serbisë ndaj shqiptarëve. Marrë parasysh formatin e këtij kumtimi jemi përqendruar vetëm në tri programe elaborate të dy autorëve serbë, në të cilat trajtohen shqiptarët si aspekt me interes për zgjerimin territorial të Serbisë. Fjala është për dy personalitete të shquara intelektuale e akademike serbe sikundër janë Vasa Çubrilloviqi dhe Ivo Andriqi, ky i fundit edhe fitues i Nobelit për letërsi. E përbashkëta e këtyre programeve serbe është zhbërja e hapësirës etnike shqiptare dhe krijimi i kushteve të zgjerimit të Serbisë në këtë areal. Mënyrat e heqjes qafe të shqiptarëve etnikë, bazuar në definicionin e mësipërm të krimeve të gjenocidit, në esencë janë katërçipërisht gjenocidiale.

Fillimisht Çubrilloviqi në projektin “Dëbimi i arnautëve”, të hartuar më 1937, pranon se shqiptarët pas vitit 1878 nga Toplica e Kosanica “*u përzunë me kuç e me maç*”, ndërsa të njëjtën gjë e propozonte edhe për pjesët e tokave të tjera të pushtuara e të populluara me shqiptarë, pra dëbimin e tyre, zhbërjen e tyre etnike dhe kolonizimin me popullatë serbe e malazeze. Por si e parashihte akademiku serb mundësinë e një dëbimi masiv të shqiptarëve? Në rend të parë, duke përdorur metodat efikase të vitit 1878, pra duke i djegur fshatrat shqiptare dhe lagjet shqiptare të qyteteve, duke vënë në veprim çetnikët, kolonët dhe madje edhe ushtrinë e rregullt me qëllim që të shkaktoheshin konflikte masive të armatosura me shqiptarët, ndërkaq si përfundim trazirat e këtilla do të shuheshin me gjak me çka do të arrihej qëllimi përfundimtar - spastrimi etnik i territorit shqiptar.

Në planin e gjerë këto zhvillime të përgjakshme në opinionin botëror do të prezantoheshin si konflikte ndërmjet klanesh. Dijetari serb, përveç shfarosjes nëpërmjet vrasjes, propozonte edhe masa të tjera të karakterit policor, gjyqësor, ekonomik e social që do ta pamundësonin jetën e shqiptarëve në tokat e tyre. Të këtilla masa ndaj shqiptarëve do të ishin dënimet, burgimet, gjobitjet, puna angari, mosnjohja e tapive, tatimet, borxhet publike, marrja e kullotave, heqja e licencave, shkarkimi i funksionarëve shqiptarë, përndjekja e prijësve fetarë, shkatërrimi i varrezave, shkatërrimi i rrethojave të shtëpive, pamundësimi i shitjes së bagëtisë nëpër tregje etj. E gjithë kjo do të krijonte një psikozë të madhe

pasigurie të plotë, e cila do t'i kontribuonte dëbimit të përgjithshëm të shqiptarëve, si synim kryesor i këtij elaborati.

Çubrilloviqi, me idetë e tij gjenocidiale në raport me shqiptarët, do të shfaqej edhe një herë, më 3 nëntor 1944, nëpërmjet dokumentit “Problemi i pakicave kombëtare në Jugosllavinë e re”, veçse tani çështjen shqiptare, në elaboratin e tij e kundronte në një kontekst pak më të gjerë, si pjesë e dëbimit të të gjitha pakicave joslave, që identifikoheshin si pjesë e huaj e që, sipas tij, gjatë Luftës së Dytë Botërore kishin mbajtur qëndrim armiqësor ndaj Jugosllavisë, duke bashkëpunuar me pushtuesit e saj.

Pasi e përshkruan secilin prej këtyre popujve joslavë, Vasa Çubrilloviqi përfundon: *“Të tri grupet kryesore të pakicave në Jugosllavi (gjermanët, hungarezët dhe shqiptarët, vër. H. M.) vetë kanë hequr dorë nga të drejtat e tyre qytetare nëpërmjet veprimeve të hapura armiqësore ndaj shtetit në të cilin jetojnë. Për këtë e kanë humbur të drejtën që edhe më tej të quhen si qytetarë tanë. Ata duhet të dëbohen nga shteti ynë sepse një gjë të tillë edhe e kanë merituar”*.² Duke e pasur të qartë se veprimet e tilla janë në kundërshtim me të drejtën ndërkombëtare, Vasa Çubrilloviqi kërkon që kolonizimi i pronave të *“pakicave nacionale armiqësore”*, ose si thotë në një vend tjetër *“i pronave të kombeve armiqësore”*, të bëhet në përputhje me të drejtën ndërkombëtare. Madje shkon edhe më tej duke pohuar: *“Duhet të kërkojmë edhe miratimin e aleatëve (koalicionit antifashist, vër. H. M.) dhe të përpiqemi që ta marrim të drejtën e konfiskimit të pronave të pakicave armiqësore”*.³

Gjenocidi u realizua në përmasën pothuajse 100 për qind në rastin e popullsisë gjermane, e cila u reduktua në 3 mijë nga 521 sa ishin në regjistrimin e vitit 1931, por pasoja të mëdha përjetuan edhe shqiptarët dhe hungarezët, ngase u realizua një pjesë e mirë e asaj që e kishte projektuar Çubrilloviqi, i cili përfundonte: *“Me rastin e zgjidhjes së problemit të pakicave, ne duhet, me çdo çmim, t'i pushtojmë etnikisht Baçkën, Kosovën dhe Metohinë, duke i dëbuar jashtë vendin tonë disa qindra mija hungarezë dhe shqiptarë”*.⁴ Të njëjtën zgjidhje për pakicat e propozonte edhe Ivo Andriqi më 1939, në dokumentin e tij, të njohur gjithandej si *“Elaborati i Ivo Andriqi”*⁵, në të cilin lidhur me shqiptarët propozonte zhbërjen e tyre etnike nëpërmjet pushtimit të Shqipërisë Veriore. Sipas tij, tri elemente ishin të rëndësishme për zhbërjen etnike të viseve shqiptare: asimilimi i tyre,

² Vasa Čubrilović, *Manjinski problem u novoj Jugoslaviji*, Beograd, 3 nëntor 1944, f. 3.

³ *Po aty.*

⁴ *Po aty.*

⁵ Elaborat dr Ive Andrića, *Časopis za suvremenu povijest*, Zagreb, 1977, IX, nr. 2 (24), f. 77-89. Redaktor dhe komentues i botimit Bogdan Krizman.

është fjala për shqiptarët katolikë, nxitja e një përplasjeje të madhe ndërfetare të shqiptarët dhe shpërngulja e shqiptarëve myslimanë në Turqi. Pushtimi i pjesës veriore të Shqipërisë do ta zhbënte vetvetiu edhe pjesën shqiptare të Kosovës, e cila në këtë rast nuk do të kishte ku të mbështetej, ndaj do të asimilohej më lehtë.⁶

Mund të konkludohet se, si në njërin rast, ashtu edhe në tjetrin, shqiptarët janë trajtuar si popullsi e tepërt, si popullsi e huaj dhe armiqësore, e cila duhej të hiqej që aty me qëllim që shteti serb të stabilizohej në kufijtë e tij etnikë. Ky objektivi, sikurse dihet, do të synohej të arrihej edhe përgjatë gjithë gjysmës së dytë të shekullit XX dhe veçmas në fundshekullin e kaluar. Serbia, gjatë ekzistimit të saj si shtetë të krijuar, ka ndryshuar shumë në strukturën e saj organizative institucionale shtetërore, sisteme politike e ideologjike, duke lëvizur nga monarkia në republikë, nga shteti unitar në federatë, nga sistemi njëpartiak në atë shumëpartiak, nga majtizmi ekstrem në një djathtizëm po ashtu ekstrem, nga internacionalizmi në pansllavizëm, por një synim i saj ka mbetur konstant, i identifikueshëm në secilën rrethanë sociale dhe i përhershëm në secilën periudhë kohore, e që është zhbërja e fqinjëve të saj, shfarosja dhe dëbimi i tyre nga tokat autoktone etnike, krijimi i tokës së djegur, si trajtë e gjenocidit, mbi të cilën më pastaj do të mund të lulëzonte shteti i madh serb. E gjithë kjo zhbërje e popullsisë autoktone nuk ka ndodhur si rrjedhojë e zhvillimeve historike dhe e kthesave dramatike, as si rrjedhojë e veprimeve të izoluara ushtarake, por si zbatim i një ideologjie gjenocidiale të trupëzuar në projektet megalomane shtetërore serbe, e cila tashmë është zbatuar me përpikëri dhe me “sukses” në të paktën gjysmën e trojeve etnike shqiptare.

Shfarosja etnike e shqiptarëve nuk ka qenë rrjedhojë e pasojave të luftës, përkundrazi luftërat e përgjakshme Serbia i ka bërë me qëllim të zhbërjes së plotë etnike të shqiptarëve. Kjo e shpjegon faktin pse këto programe kombëtare serbe, të hartuara nga intelektualë të njohur serbë dhe të njohura edhe në përmasa globale, u shfaqën në prag të Luftës së Dytë Botërore dhe në përfundim të saj. Te të dy autorët serbë mbizotëronte bindja se lufta e madhe, që po vinte, ose që po shkonte, do të mundësonte që, pa shumë bujë dhe pa shumë reagime, të arrihej objektivi i zgjerimit territorial të Serbisë/Jugosllavisë, ndërsa kusht për këtë ishte shfarosja dhe dëbimi i plotë i popullsisë autoktone shqiptare. Kjo praktikë e shfarosjes dhe e

⁶ Po aty.

dëbimit të një kombi të tërë, sikundër e thoshte më 1995 një autoritet i madh botëror⁷, ka një definicion të vetëm e që përmbledhet në fjalën gjenocid.

⁷ Fjala është për Presidentin aktual të Shteteve të Bashkuara të Amerikës, Xho Bajden, i cili në fjalimin e tij historik, që e mbajti në Senatin Amerikan, i emërtoi veprimet kriminale të Serbisë në Bosnjë-Hercegovinë si gjenocid.

